

ՀԱՅ ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՐԲԻՍՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՄՆ-ՈՒՄ

*«...Որքան անհրաժեշտ է Հայ ցեղին համար ունենալ տեսիլք մը,
քեռեռային աստղ մը, ամուր ուղղելու համար մեր թուրը քայլերը»:¹
«...Ինձի համար հայրենասիրութիւնը արժանապատուութեան խնդիր է»:²
(Սիիրան Ավագյան³)*

¹ Ի յիշատակ Սիիրան Ավագյանի. Նոթեր եւ տպաւորութիւններ, քաղաքական եւ ազգային տեսութիւններ, Պոստոն, 1944, էջ 151:

² Մեսիանեան Ե., Դրօշին տակ, Նիւ Եորք, 1918, էջ 156:

³ Հմուտ ազգային, հասարակական, քաղաքական գործիչ, իրավաբան, դիվանագետ, հրապարակախոս, գրող Սիիրան Ավագյանը (Ավագլը) (1863, Ջմյուռնիա - 1935, Բոստոն) սովորել է Ջմյուռնիայի անգլիական կոլեջում: Դեռևս 18 տարեկանին անգլերենի իմացության շնորհիվ քարտուղարի և գանձապետի պաշտոնով ծառայել է Կիպրոսի անգլիական կառավարական պալատում: Ավարտել է Ֆրանսիայի էքսի համալսարանի իրավաբանական բաժինը: Ս. Ավագյանը նախքան ԱՄՆ-ում հասարակական-քաղաքական եռանդուն գործունեություն ծավալելը նմանատիպ շարժում էր ծավալել նաև Եվրոպայում: Դեռևս 1888 թ. Լոնդոնում նա հրատարակել էր Հայ դատը Եվրոպային առաջին անգամ ներկայացնող «Հայաստան» թերթը, որտեղ իրենց հոդվածներն են տպագրել և հայասիրությամբ թրծվել անգլիացի և ֆրանսիացի քաղաքական գործիչներ Լորդ Ջեյմս Բրայսը, Էմիլ դը Լավլեն, ինչպես նաև թերթի շուրջ են համախմբվել եվրոպացի առաջավոր մտածողներ Ռոլեն Ժաք-մենսը, Լյուդևիգ, Ժյուլ Սիմոնը, Բարթելեմի Սենթ Դիլերը, Ուիլյամ Էվարթ Պալստոնը, Մարտենսը և ուրիշներ: Լորդ Ջեյմս Բրայսի նախագահությամբ Սիիրան Ավագյանը մարդաշատ հավաքներ է կազմակերպել Լոնդոնում, աշխատակցել «Daily News», «New Review» պարբերականներին: Արդյունքում հիմնադրվել է Անգլո-հայկական ընկերությունը, որին անդամակցել են Սըր Էդուարդ Գրեյը, Ջեյմս Բրայսը, Շուան և ուրիշներ: Ս. Ավագյանը մասնակցել է Եվրոպայի հեղափոխական շարժումներին՝ ձգտելով Հայկական հարցը ծանոթացնել օտարներին և հայասեր բարեկամներ ձեռք բերել, եվրոպական և ամերիկյան մամուլում հրատարակել է հասարակական-քաղաքական բնույթի հայերեն, ֆրանսերեն, անգլերեն բազմաթիվ հոդվածներ: 1908 թ. մեկնել է ԱՄՆ: Նա աջակցել է Հնչակյան կուսակցությանը (1887 թ.), եղել Վերակազմյալ Հնչակյան (1896 թ.), ապա՝ միացյալ Ռամկավար-Ազատական (1921 թ.) կուսակցությունների հիմնադիր-ղեկավարներից: Ս. Ավագյանը եղել է 1917 թ. մարտին (Բոստոն) հիմնադրված ԱՄՆ-ում հայ առաջին լոբբիստական կազմակերպության՝ Ամերիկայի հայ ազգային միության նախագահ, Փարիզի Հայ ազգային պատվիրակության ներկայացուցիչը Ուաշինգտոնում, իսկ զինադադարից հետո՝ նաև Աթենքում: Նրա ժամանակակից Հ. Դարբինյանի բնորոշմամբ, Ս. Ավագյանը եղել է «հայ ազատագրական պայքարի առաջին ռաիդիրներէն՝ մինչև վերջը մնացած է պատմէշին վրայ անդդուելի, առաջին շարքերուն մէջ, երիտասարդի մը խանդավառութիւնով ու տարեցի մը փորձառութիւնով» (Ի յիշատակ Սիիրան Ավագյանի, էջ 125): Իսկ Արշակ Զոպանյանը նրա մասին գրել է. «Սիիրան Ավագլը ... ժամանակակից հայ կեանքի ամենէն ինքնուրույն ու սիրելի դէմքերէն մին է: Վճիտ ու թրթռուն սիրտ մը, խանդավառ ու ազնիւ միտք մը, հայ ցեղին - լաւագոյն աւանդութեանց շունչով կազմուած, ...անշահախնդիր գործով մը, մշտադաւար աւիւնով մը հայրենիքի կրօնքին նուիրուած, - այս է էութիւնը ազգային դատի այդ վեհերան խոյանանին բարոյական դիմագծութեան: Գերազանցապէս համակրելի մարդ, բնութենէն ճիշտապէս օժտուած՝ կեանքին մէջ յաջողելու, փայլելու եւ սիրուելու համար, ամուր կրթութեամբ մը մարզուած միտք, կարող փաստաբան, բոցաշունչ ճարտասան ... անկեղծ, սրտագին, կրակոտ գործիչ, ինքզինքը իր պարտականութեան կատարման մէջ ամբողջապէս դնող, ազգին շահը ամէն բանէ վեր դասող, իր շուրջ՝ հայ եւ օտար միջավայրերուն մէջ իր անձին եւ իր ցեղին համար յարգանք ու սէր ներշնչող» (Ի յիշատակ Սիիրան Ավագյանի, էջ 122, 123, 124, 132-133: Մեսիանեան Ե., նշվ. աշխ., էջ 156, 161, 162, 163, 170, 173):

Պատմական հանգամանքների բերումով Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ մեկնած հայության կապը հայրենի բնօրրանի հետ եղել է մշտական, անընդհատ ու անկապտելի: Այն դրսևորվել է հենց սկզբից՝ XIX դ կեսից, երբ ԱՄՆ մեկնածներից շատերը զգալի ջանքեր էին գործադրում ասիական հետամնացության մեջ խարխալող հայրենի երկրի հոգևոր ու տնտեսական զարգացումն ու բարգավաճումն ապահովելու ուղղությամբ: Առաջին աշխարհամարտի ընթացքում ու դրան հաջորդած տարիներին հայրենի ժողովրդի սատարմանն ուղղված ամերիկահայերի համագաղութային ջանքերը դարձել են ավելի գործուն ու ծանրակշիռ՝ կրելով ինչպես հասարակական, տնտեսական ու ռազմական, նույնպես և քաղաքական ու դիվանագիտական բնույթ:

Ֆրանսիական հրամանատարության ներքո Կիլիկիայում արևմտահայության ծավալած կամավորական շարժումը կանոնավորելու նպատակով և հայանպաստ այլ ձեռնարկներ իրականացնելու և վերահսկելու հատուկ միտումով 1917 թ. սկզբին Եգիպտոսում հայ քաղաքական երեք կուսակցությունների (Սոցիալ Դեմոկրատ Յնչակյան, Հայ Հեղափոխական Դաշնակցություն, Հայ Սահմանադրական Ռամկավար), ազգային երկու եկեղեցիների (առաքելական, ավետարանական) և Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միության ներկայացուցիչների ջանքերով ստեղծվել էր Հայ ազգային միությունը, որը մշտական կապի մեջ էր Փարիզի Ազգային պատվիրակության հետ՝ ռանդիսանալով դրա յուրատեսակ ներկայացուցչական մարմինը Եգիպտոսում: Միությունը ամերիկյան հետզհետե ստվարացող ու զորացող հայ գաղութում ևս իր լիազոր ու համախմբող մարմինն ունենալու նպատակով Պողոս Նուբարի հանձնարարագրով մարտի սկզբին այդտեղ էր առաքել ազգային երեք կուսակցությունները ներկայացնող պատգամավորություն (Ս. Սապահ-Գյուլյան՝ ՄԴՀ-ից, Ա. Հանըմյան՝ ՀՅԴ-ից, Մ. Տամատյան՝ ՀՍՈ-ից):³

Եգիպտահայ պատվիրակության ջանքերով և համախմբման նկատմամբ ամերիկահայ ազգայինների դրսևորած բարձր գիտակցության շնորհիվ հնարավոր էր դարձել 1917 թ. մարտի 16-26-ը Բոստոնում անցկացնել քաղաքական չորս կուսակցությունների միջև համերաշխության բանակցությունների յոթ նիստեր, որոնց ընթացքում էլ կազմակերպվել էր Ամերիկայի հայ ազգային միությունը (ԱՀԱՄ): Միությունը բաղկացած էր համերաշխ գործելու պատրաստակամություն դրսևորած հայ քաղաքական չորս կուսակցությունների (ՄԴՀ, Վերակազմյալ հնչակյան, ՀՅԴ, ՀՍՈ), ազգային երկու եկեղեցիների (առաքելական, ավետարանական) և ՀԲԸՄ ներկայացուցիչներից:

³ Ավագյան Զ., Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայ գաղութի պատմությունը (Սկզբնավորումից մինչև 1924 թ.), Երևան, 2000, էջ 114, 116: Ճիզմեճեան Մ. Գ., Պատմութիւն ամերիկահայ քաղաքական կուսակցութեանց (1890-1925), Ֆրեզնո, 1930, էջ 344: Յուշամատենան Մեծ Եղեռնի. 1915-1965, Պեյրուք, 1965, էջ 895:

Առաջին աշխարհամարտի սկսվելուց ի վեր առաջին անգամ էր, որ հայ քաղաքական կուսակցությունները (մասնավորապես՝ ԶՅԴ) միասնականություն էին հանդես բերում ազգային կարևոր ձեռնարկների իրականացման գործում: Ընտրվել էր միության 18 անդամներից բաղկացած կենտրոնական մարմին՝ Միհրան Սվազյանի նախագահությամբ:⁴

Միությունը, հանձինս նախագահ Մ. Սվազյանի, իր գործունեությունը համաձայնեցնում էր Փարիզի Ազգային պատվիրակության հետ՝ հանդիսանալով նրա լիազոր ներկայացուցչական մարմինը ԱՄՆ-ում:

Միության նպատակն էր ամերիկահայ համայնքի նյութական ու բարոյական ուժերը համախմբել և դրանք ի սպաս դնել Հայաստանի ազատագրմանը, ինչպես նաև՝ հայանպաստ պրոպագանդա և դիվանագիտական ձեռնարկներ իրականացնել:

Ամերիկայի հայ ազգային միությունը Մ. Սվազյանի խմբագրությամբ լույս է ընծայել “The Armenian Herald” (1917-1919 թթ., Բոստոն) պաշտոնաթերթը:

Կարճ ժամանակում ԱՄՆ-ում արդեն ստեղծվել էր միության 187 մասնաճյուղ:⁵

Միության հասույթը ձևավորվում էր անդամավճարներից, հանգանակություններից և նվիրատվություններից: Հայ ժողովրդի համար ճակատագրական դարձած ժամանակահատվածում հեռավոր հայրենիքին ու թշվառության մեջ հայտնված հայրենակիցներին սատարելու նպատակով նշանակալից գործունեություն ծավալած Ամերիկայի հայ ազգային միության ընդհանուր դրամագլուխն իր գոյության հինգ տարիների ընթացքում կազմել է շուրջ 930.000 դոլար:

Մ. Սվազյանի կողմից ղեկավարվող Ամերիկայի հայ ազգային միության իրականացրած կարևոր ձեռնարկներից էր ամերիկահայության շրջանում կամավորական շարժման կազմակերպումը: Կարճ ժամանակում՝ 1917 թ. հունիսի 9 – նոյեմբերի 3, Ֆրանսիայի հովանավորության ներքո Կիլիկիայի ազատագրման համար սկսված կամավորական շարժման իրենց մասնակցությունը բերելու նպատակով ԱՄՆ-ի գրեթե բոլոր հայաշատ նահանգներից արձանագրվել էր 5.000 ամերիկահայ, սակայն փոխադրական միջոցների սղության պատճառով մեկնելու հնարավորություն էր ընձեռնվել միայն 1.172-ին: Առաջին աշխարհամարտին ԱՄՆ-ի ներքաշումով նրանցից շատերն իրենց ուժն ու

⁴ Տեղեկագիր Հայ Ազգային Միութեան Ամերիկայի. 1917-1921 թթ., Պոստոն, 1922, էջ 11, 12: Սահմանադրութիւն եւ կանոնադրութիւն Հայ Ազգային Միութեան Ամերիկայի, Պոստոն, 1917, էջ 2, 19, 20: Թեոդիկ, Ամենուն տարեցոյցը, ԺՁ տարի, Կ. Պօլիս, 1922, էջ 286:

⁵ Ծիզնէճեան Մ. Գ., նշվ. աշխ., էջ 352, 353, 376: Սահմանադրութիւն եւ կանոնադրութիւն Հայ Ազգային Միութեան Ամերիկայի, էջ 1, 2: Ավագյան Բ., նշվ. աշխ., էջ 116-120, 144, 154:

կարողությունը ծառայեցրել են նաև հանուն որդեգրած հյուրընկալ երկրի պաշտպանության անդամագրվելով դաշնակցային զինված ուժերին: Պատերազմի ավարտից հետո ԱՄՆ-ի կառավարությունը, գնահատելով հայերի նվիրվածությունը, նրանցից շատերին արժանացրել էր բարձր պարգևների, շնորհել մեծ արտոնություններ ու նպաստներ: Ամերիկայի հայ ազգային միության շնորհիվ էր, որ ամերիկահայ շատ ու շատ վիրավոր ու կարիքավոր կամավորներ ստացել էին նյութական օգնություն, բազմաթիվ կամավորների շնորհիվ էր Միության Պատվո Վկայագիր:⁶

Միությունը 1918 թ. մարտին ձեռնակել է 1 մլն դոլարի հանգանակություն, իսկ 1919 թ. փետրվարի 1-ին՝ գաղութի պատմության մեջ առաջին անգամ իրականացրել ազգային մակարդակի ընտրություններ պատերազմի ավարտից հետո Փարիզում գումարվելիք Համազգային ժողովին ներկայացնելով 4 պատգամավոր:

Ամերիկայի հայ ազգային միությունն ամերիկյան մամուլում և հասարակության շրջանում հայանպաստ շարժում սկզբնավորելու նպատակով 1918 թ. նոյեմբերի սկզբին Նյու Յորքում հիմնել է Հանրականության գրասենյակ, որը հետագայում դարձել է Սամլո գրասենյակ, ապա՝ Հանրականության կոմիտե: Վերջինս իր ծրագրերի իրականացման համար 1920 թ. մարտին որոշել էր ստեղծել կազմակերպված մի միավոր, որը պետք է միջազգային շրջաններում ջատագովեր Հայաստանի անկախության ճանաչումն իր պատմական սահմաններում, հայ կարիքավորներին ապահովեր ամերիկյան օգնությամբ մինչև որ Հայաստանի Հանրապետությունը (1918-1920 թթ.) դառնար ինքնաբավ երկիր, ինչպես նաև՝ աջակցեր հայ կանանց ու աղջիկների ազատագրմանը մահմեդական հարեմներից ու տներից և այլն: Ազգային Միությունը, հավանություն տալով Հանրականության կոմիտեի այդ ծրագրին, դրա իրագործմանն ի խնդիր տրամադրել էր 15.000 դոլար:⁷

Միությունը ԱՄՆ-ի, ինչպես նաև եվրոպական երկրների անտեղյակ հասարակայնությանը Հայ դատին ծանոթացնելու նպատակով հրատարակել ու տարածել է քաղաքական, պատմական ու գեղարվեստական բնույթի մի շարք աշխատություններ:

ԱՄՆ-ի ղեկավարության ու կոնգրեսականների շրջանում Ամերիկայի հայ ազգային միության և անձամբ Մ. Սվազլյանի ծավալած հայանպաստ գործունեությունը շուտով տվել է իր դրական արդյունքները. ԱՄՆ-ի նախագահ Ուուդրո Ուիլսոնը Հայաստանի Հանրապետություն է առաքել գեներալ Ջեյմս Հարբորդի

⁶ Տեղեկագիր Հայ Ազգային Միութեան Ամերիկայի, էջ 27, 28: Ավագյան Բ., նշվ. աշխ., էջ 117-119:

⁷ Գիզմեճեան Մ. Գ., նշվ. աշխ., էջ 360, 366-367, 368, 370, 371, 372, 377-378: Տեղեկագիր Հայ Ազգային Միութեան Ամերիկայի, էջ 30, 31:

ղեկավարությամբ քննիչ հանձնախումբ՝ տեղում ուսումնասիրելու հայերի տեղահանումներն ու կոտորածները, ինչպես նաև՝ Հայաստանի նորահաստատ պետությանը տնտեսական օգնություն ցույց տալու առաջնահերթ հարցերը, իսկ Կոնգրեսի Արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի ենթահանձնաժողովը (նախագահ՝ Ուորդեն Հարդինգ) 1918 թ. սեպտեմբերի 29-ին և հոկտեմբերի 2-ին ու 10-ին ունկնդրության էր դրել հայ ներկայացուցիչների և հայասեր ամերիկացիների Հայոց հարցին առնչվող հաղորդումները: Ելույթ էին ունեցել Ամերիկայի հայ ազգային միության ատենապետ Միհրան Սվազյանը, նրա գործակից Վարդան Մելքոնը, ԱՄՆ-ի Արտաքին գործերի քարտուղարի օգնական Ու. Ֆիլիպսը, Նպաստամատույց կոմիտեի քարտուղարի օգնական Հ. Ջեքուիթը և ուրիշներ:

Միության կազմակերպված ջանքերի շնորհիվ 1919 թ. մարտին ամերիկյան առաջավոր հասարակայնության 15.300 ներկայացուցիչներ (15.000 բողոքական և 75 եպիսկոպոսական եկեղեցականներ, 35 նահանգների կառավարիչներ, 200 կոլեջների ու համալսարանների նախագահներ) խնդրագիր են ներկայացրել ԱՄՆ-ի նախագահին՝ փութացնելու Ազատ Հայաստան ստեղծելու ուղղությամբ Փարիզի հաղաղության ժողովում ձեռնարկվելիք ջանքերը և դրանք վերածելու գործուն քայլերի:⁸

Միությունը գաղութի հայրենամուտ ազգային ու կուսակցական գործիչների հետ միասին ոչ մի ջանք չի խնայել հարթելու ՀՀ ստեղծումով Փարիզի Ազգային պատվիրակության ներսում առաջացած երկպիեղվածությունը, երբ նախագահ Պոլդոս Նուբարի կողքին ազգային խնդիրների իրականացման համար որպես նորաստեղծ պետության ներկայացուցիչ 1919 թ. սկսել էր հանդես գալ նաև դաշնակցական գործիչ Ավետիս Ահարոնյանը:

Այդ մասին Մ. Սվազյանը մասնավորապես գրել է. «Ունենալ Բարիզի մեջ երկու տեղեկատու պիրոսներ առ երեւոյթս նոյն նպատակի ձգտող երկու պատուիրակութիւններու յարակից, ամենատարօրինակ երեւոյթներէն մէկն էր մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ: Դրամի եւ ժամանակի կորուստ լինելէ զատ, երկու պատուիրակութեանց միջեւ արտաքին աշխարհի առջեւ աչքի զարնող աններդաշնակութեան կենդանի ապացոյցն էր»:⁹

Ամերիկայի հայ ազգային միությունը երկրի ողջ հայության հետ միասին իր գործուն մասնակցությունն է ունեցել ամերիկյան Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույց կոմիտեի կողմից եղեռնից հրաշքով վերապրած հայ որբերին ու կարոտյալներին օգնություն ցույց տալու գործին, ՀՀ առաջին վարչապետ Հովհաննես Բաջազյանի կողմից ԱՄՆ-ում ի նպաստ հայոց բանակին կազմակերպված հանգանակությանը, ինչպես նաև Փարիզի Ազգային պատվիրակության նախագահ Պ.

⁸ Ծիզմեճեան Մ. Գ., մշվ. աշխ., էջ 372, 373, 374, 375, 376:

⁹ Ի յիշատակ Միհրան Սվազյանի, էջ 24-25:

Նուբարի հանձնարարությամբ 1919 թ. նոյեմբերին Ջորավար Անդրանիկի և հրամանատար Չակոբ Բոնապարտյանի Ամերիկա կատարած ազգանպաստ առաքելությանը, քաջալերել ու նյութապես օգնել է նաև նույն ժամանակ կազմավորված Ամերիկահայ տիկնանց միությանը, որը ամերիկացի քվեատու կանանց և բարձրաստիճան պաշտոնյաներին լուսաբանում էր Չայ դատը՝ փորձելով նրանց միջոցով ազդել Կոնգրեսի վրա վավերացնելու հայանպաստ որոշումները:¹⁰

Ամերիկայի հայ ազգային միության և ամերիկահայ համայնքի երևելիների ջանքերի շնորհիվ հնարավոր էր դարձել համախմբել հայասեր ամերիկացիներին 1919 թ. հունվարին կազմելով Չայաստանի անկախության ամերիկյան կոմիտեն, որն իր առջև խնդիր էր դրել բոլոր միջոցներով օգնել Չայաստանին, ամերիկյան ժողովրդին ու քաղաքական բարձրաստիճան շրջաններին լուսաբանել Չայկական հարցը, հայերի հանդեպ համակրանք ստեղծելու նպատակով փաստացի ներկայացնել Առաջին աշխարհամարտի տարիներին հայերի կրած տառապանքները, ինչպես նաև ճնշում գործադրել ամերիկյան կառավարության վրա՝ ճանաչելու Չայաստանի լիակատար անկախության իրավունքը: 60 հեղինակավոր անդամներից բաղկացած հիշյալ կոմիտեի նախագահն էր ամերիկացի երևելի փաստաբան, Բեռլինում ԱՄՆ-ի նախկին դեսպան, սենատոր Ջեյմս Ջերարդը:¹¹

Կազմավորված Չայաստանի ամերիկացի բարեկամների Չայաստան-Ամերիկա ընկերությունը ֆիլադելֆիացի հայտնի իրավաբան, հայասեր Ուոլթեր Ջորջ Սմիթի նախագահությամբ (քարտուղար՝ Ջ. Մոնթգոմերի)՝ իր հայկական հանձնախմբի խորհրդատվությամբ, մինչև Լոգանի վեհաժողովը (1922 թ. նոյեմբեր 20 – 1923 թ. հուլիս 24) ամերիկյան հասարակության և կառավարության առջև իրականացրել է Չայ դատին ի նպաստ ձեռնարկներ:¹²

Ամերիկայի հայ ազգային միության նախագահ Մ. Սվազլյանի անմիջական գործուն ջանքերի շնորհիվ էր, որ ԱՄՆ-ի հայասեր նախագահ Ու. Ուիլսոնը հայկական վիճելի տարածքների նկատմամբ ԱՄՆ-ի մանդատային վերահսկողություն հաստատելու առաջարկով 1920 թ. հանդես էր եկել երկրի Կոնգրեսի առջև:

Առաջին աշխարհամարտից հետո միությունը ԱՄՆ-ի և եվրոպական պաշտոնատարների կողմից ճանաչված անցագիր-վկայականներ է տրամադրել դեպի հայրենիք մեկնող իր հայրենակիցներին:¹³

¹⁰ Ծիզմեճեան Մ. Գ., նշվ. աշխ., էջ 376, 417-419: Տեղեկագիր Չայ Ազգային Միութեան Ամերիկայի, էջ 39:

¹¹ Ավագյան Զ., նշվ. աշխ., էջ 120: Չայաստանի Չանրապետության Ազգային Արխիվ (ՀՀ ԱԱ), ֆ. 7 - 57, ց. 5, գ. 222, թ. 8ա-8բ:

¹² Ծիզմեճեան Մ. Գ., նշվ. աշխ., էջ 372:

¹³ Նույն տեղում, էջ 376:

Հմուտ դիվանագետ, «յառաջդիմող իմաստութեան կատարեալ մարմնացում»¹⁴ Միհրան Սվազլյանի ղեկավարած Ամերիկայի հայ ազգային միությունն իր հետամտած հայանպաստ լուրջ խնդիրների իրականացումը համագաղութային, մինչև անգամ միջազգային և հատկապես ամերիկյան կառավարական ու հասարակական մակարդակներով կազմակերպելու կարողությունների համար ամերիկյան պաշտոնական շրջանների կողմից ճանաչվել է որպես ամերիկահայ գաղութը ներկայացնող մարմին՝ դառնալով հայկական առաջին լրբիստական կազմակերպությունը ԱՄՆ-ում:

¹⁴ Մեսիանեան Է., մշվ. աշխ., էջ 167: